

POTŘEBNOST SOCIÁLNÍCH SLUŽEB V KONTEXTU PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DĚTÍ A MLADISTVÝCH

Usefulness of social services in context of the children and adolescents risk behaviour prevention

Hana Francová¹, Lucie Kozlová¹, Martina Hrušková¹, Šárka Kovárnová², Michael Rost³

¹Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce

²Magistrát města České Budějovice

³Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta, katedra aplikované matematiky a informatiky

Summary

The prevention of the risk behaviour in children and adolescents at a local level presents a basis of the preventive system in the Czech Republic. Emphasize is put on the cooperation between governmental and non-governmental subjects acting within the framework of different sectors of ministries including the Ministry of Labour and Social Affairs of the Czech Republic. They *inter alia* coordinate providing social services, where in association with preventing the risk behaviour of children and adolescents, a network of ambulatory or field social services is shown to be necessary, but there is also an important existence of residential services. The optimization of the network of social services is particularly facilitated by planning the development of social services provided that opinions of users, givers and sponsors of social services but also of the wide public are taken into account. The intention of the authors was to determine the need of social services in the area of the Administrative District of the municipality with extended competence České Budějovice based on secondary data and data acquired from the public – inhabitants living in this area – in context of children and youth exerting risk behaviour. Based on data analyzed and interpreted, the authors of the text recommend as suitable solution a support to the development of adequate field and ambulatory services of the social prevention, which could be helpful in preventing the origination of social-pathological phenomena in children and youth. Qualified decisions concerning priorities in the field of social services should also be accepted in association with complex knowledge of the situation in a particular area.

Key words: *risk behaviour of children and youth – social services – social prevention*

Souhrn

Prevence rizikového chování dětí a mladistvých na lokální úrovni představuje základ systému prevence v České republice. Důraz je kladen na součinnost státních a nestátních subjektů působících v rámci různých rezortů ministerstev včetně Ministerstva práce a sociálních věcí ČR. To mj. koordinuje poskytování sociálních služeb, přičemž v souvislosti s předcházením rizikového chování dětí a mladistvých se jako nezbytná jeví síť ambulantních či terénních sociálních služeb, ale za významnou lze rovněž považovat existenci pobytových služeb. K optimalizaci sítě sociálních služeb vede zejména plánování rozvoje sociálních služeb, při kterém se reflektují názory samotných uživatelů, poskytovatelů a zadavatelů sociálních služeb, ale též široké veřejnosti. Záměrem autorů bylo zjistit, jaká je potřeba sociálních služeb na území Správního obvodu obce s rozšířenou působností České Budějovice na základě sekundárních dat a dat získaných od veřejnosti – obyvatel, kteří žijí na

---

Submitted: 2012-10-11 • Accepted: 2012-11-05 • Published online: 2012-12-31

PREVENCE ÚRAZŮ, OTRAV A NÁSILÍ: 8/2: 160–169 • ISSN 1801-0261 (Print) • ISSN 1804-7858 (Online)

---

tomto území – v kontextu dětí a mladistvých vykazujících rizikové chování. Na základě analyzovaných a interpretovaných údajů autoři textu doporučují jako vhodné řešení podpořit rozvoj adekvátních terénních a ambulantních služeb sociální prevence, které by pomohly předejít vzniku sociálněpatologických jevů u dětí a mladistvých osob. Kvalifikované rozhodování o prioritách v oblasti sociálních služeb je též nutné činit v návaznosti na komplexní znalost situace konkrétního území.

Klíčová slova: rizikové chování dětí a mladistvých – sociální služby – sociální prevence

ÚVOD

Současnou společnost charakterizují komplikované společenské struktury a procesy, které vyplývají z interakce osob různých sociálních statusů a proměnlivého socioekonomického zázemí. Kauzální vztahy mezi faktory prostředí a rizikovým chováním dětí a mladistvých se stávají stále složitějšími, tudíž je čím dál obtížnější tyto vztahy rozpoznat, předvídat, nebo dokonce předcházet jejich dopadům. Kromě toho je problematictější vyhodnotit riziko delikvence a jasně určit ty, kteří jsou ohroženi a potřebují sociální intervenci. Stejně tak je nesnadné dokázat, že pokles případů nežádoucího chování dětí a mladistvých je způsoben právě preventivními aktivitami a ne jinými faktory (Havrdová, 2007). Zároveň zde existuje problém časového odstupu; sekundární data týkající se preventivních opatření ukazují, že jejich pozitivní dopad na jednání nezletilých může být pozorován až po několika letech průběžné sociální intervence (Matoušek, Matoušková, 2011).

Rizikové chování definují Miovský a Zapletalová (2006) jako vzorce chování, v jejichž důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost. Stejní autoři dále uvádějí, že rizikové chování zahrnuje zejména narušení vztahu k sobě, vrstevníkům, příslušníkům rodiny, společnosti atd. Za rizikové chování je pro potřeby tohoto textu považováno především agresivní a závislostní chování, šikana, kriminální chování včetně rizikového chování v dopravě, zanedbávání povinné školní docházky nebo páchání jiných přestupků.

Programy a projekty sociální prevence si kladou za cíl eliminovat či oslabit různé nežádoucí vlivy ve společnosti, které podporují vznik a rozvoj nejrůznějších forem sociální patologie, a posilovat pozitivní společenské vazby. Programy sociální prevence a jejich projekty jsou tedy zaměřeny nejen na modifikaci životních osudů jednotlivců či skupin, ale směřují i k vylepšování sociálního prostoru, ve kterém se odehrává socializace a edukace (Havrdová, 2007).

Subjekty participující na potlačení nežádoucích jevů ve společnosti využívají preventivních opatření primárního, sekundárního i terciárního charakteru. Primární prevence se zaměřuje na kořeny delikvence, na hlubší příčiny rizikového jednání. Jak uvádí Tomášek (2010), často jde o formy nepřímé, u nichž se omezování kriminality očekává jako jeden z dílčích dopadů vhodné sociální, hospodářské, vzdělanostní či jiné politiky. Sekundární prevence se zaměřuje na konkrétní rizikové jedince a skupiny obyvatelstva, úzce vymezené podle věku, druhu ohrožení, teritoria apod. Sem například řadíme osoby experimentující s drogami nebo děti a mládež z vyloučených lokalit. Terciární prevence představuje resocializační a reintegrační opatření směřující k těm, kteří se již protiprávního jednání dopustili, tedy k jednotlivcům nebo skupinám, u kterých se již naplno projevilo rizikové „patologické“ chování (Horecká, 2010).

Sociální služby jako významný nástroj prevence

Na všech druzích preventivních aktivit se podílí široká škála veřejných institucí i soukromých subjektů. Odpovědnost za oblast primární prevence spadá převážně do působnosti rodiny, obce a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Sekundární a terciární prevence je záležitostí rezortu Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (dále jen MPSV) a Ministerstva vnitra ČR či Ministerstva spravedlnosti ČR. Důležitým předpokladem je součinnost a spolupráce všech zúčastněných subjektů (Národní koncepce rodinné politiky, 2005). Na funkční a provázaný systém služeb apelují i strategické dokumenty přijaté na úrovni vlády. Na participaci a spolupráci subjektů na úrovni Jihočeského kraje se odvolává dokument Strategie prevence rizikového chování dětí a mladistvých Jihočeského kraje pro léta 2012–14 (Strategie prevence..., 2012). Jeho cílem je snížení, popř. stabilizace nárůstu rizikových forem chování mezi dětmi a mladými lidmi.

V souladu se zaměřením tohoto textu se autoři věnují pouze dílčím aktivitám MPSV. Tento rezort zajišťuje prevenci rizikového chování dětí a mla-

distvých zejména prostřednictvím sociálních služeb, konkrétně tzv. služeb sociální prevence definovaných zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, jako služeb předcházejících sociálnímu vyloučení osob pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je pomáhat osobám v překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů. Mezi služby sociální prevence určené pro děti a mladistvé patří zejména kontaktní centra¹, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež², terapeutické komunity², terénní programy (streetwork)³, služby následné péče⁴, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi⁵ a dům na půli cesty⁵. Sociální služby jsou ve velké míře realizovány neziskovými organizacemi. Nespornou výhodou této skutečnosti je, že neziskové organizace nabízejí své služby v místě, kde je po nich poptávka, a jsou schopny pružně reagovat na změny (Varvažovská, 2008). V mnoha případech poskytují pomoc lidem, kteří se ocitají mimo dosah standardní sítě pedagogických či zdravotnických zařízení (obvykle z důvodu, že se záměrně vyhýbají existující institucionální nabídce pomoci) (Bednářová, Pelech, 2003).

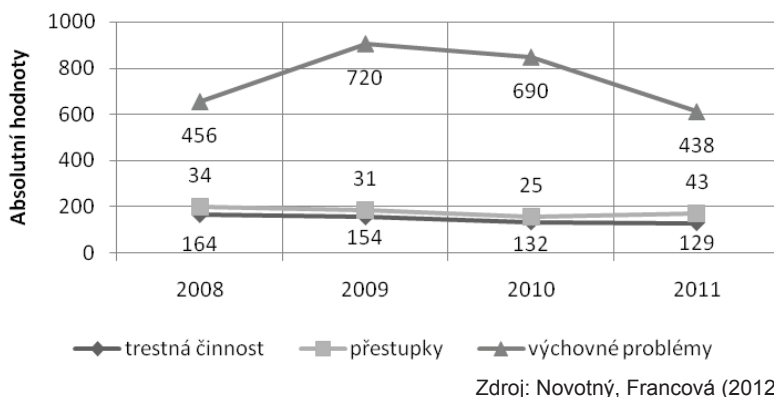
V souvislosti se smysluplností preventivní práce apeluje Havrdová (2007), aby prevence nebyla pojmána jako aktivita náhodná a příležitostná, ale jako činnost patřičně připravená a zabezpečená. Konstatuje, že dobrá preventivní práce má prvky soustavnosti, dlouhodobé koncepčnosti a zpětnovazební dynamičnosti, že tedy dlouhodobě sleduje nějaký pozitivní nápravný či možné nebezpečí odvracející cíl a přitom je schopna reagovat na aktuálně vzniklé potřeby dané lokality. Na základě těchto doporučení je zřejmé, že i proces plánování sociálních služeb by měl být kontinuální a reflektovat celkový kontext života komunity (tj. hodnoty, priority, postoje, rizika apod.). V rámci plánování musí docházet k aktivnímu zjišťování potřeb osob na vybraném území a hledání způsobů jejich uspokojení s využitím dostupných zdrojů. Nezbytným předpokladem je sběr informací dvojího typu – statistických údajů o populaci, vůči které má sociální povinnosti plnit, a sociologických informací o oče-

káváních, postojích a motivaci chování zmíněné populace. Data jsou získávána sociálně-demografickou analýzou a dotazníkovým šetřením mezi zadavateli, poskytovateli a samotnými uživateli (Matoušek a kol., 2003). Havlíková a Hubíková (2007) upozorňují na snížený inkluzivní potenciál některých skupin, pro které jsou sociální služby plánovány. Riziko pasivní úlohy uživatelů se dle autorů předkládaného textu může výrazně týkat právě i této cílové skupiny.

Sociodemografická data o dětech a mladistvých na území SO ORP České Budějovice⁶

Sociodemografická data vycházejí ze základní datové dokumentace a výsledků sčítání lidu, eventuálně z dalších doplňujících šetření. Součástí je popis sociálních jevů ve sledovaném souboru, v jeho strukturách a v určitém čase, prognóza demografického vývoje a potřeb jednotlivých typů sociálních služeb (Matoušek a kol., 2003). Jak uvádí Kozlová (2011), pro srovnání vybraných dat potřebných pro optimalizaci sociálních služeb je možné vycházet z již zpracovaných studií a dokumentů za dané území. Ve vztahu ke skupině dětí a mladistvých vedoucích rizikový způsob života vycházeli autoři z následujících dat:

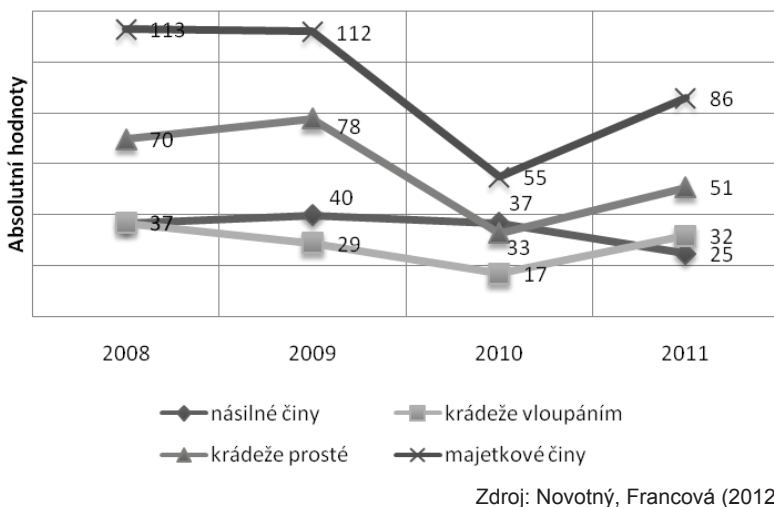
- Četnost dětské populace a prognóza vývoje
V roce 2010 žilo na území SO ORP České Budějovice 22 251 dětí ve věku 0–14 let. Dle dostupných statistických dat a na základě propočtů uveřejněných v Analytické části rozvojového plánu sociálních služeb České Budějovice (Novotný, Francová, 2012) lze predikovat jejich 10% nárůst, tj. na cca 24 500 dětí.
- Míra sňatečnosti a rozvodovosti (tj. počet sňatků/rozvodů na 1 tisíc obyvatel)
Za poslední 3 roky dle hodnot ČSÚ (Základní tendence..., 2011) klesl na území SO ORP České Budějovice index sňatečnosti z hodnoty 5,2 (z roku 2008) na 4,9 (hodnota z roku 2010). Za stejné období byl zaznamenán i pokles počtu rozvodů. Zatímco v roce 2008 bylo na území SO ORP České Budějovice 3,3 rozvodů na jeden tisíc obyvatel, v roce 2010 byl index rozvodovosti 2,8.
- Výskyt trestné činnosti spáchané nezletilými v letech 2008–11 v Českých Budějovicích

Graf 1 Výchovné problémy, přestupky a trestná činnost nezletilých řešená kurátorem pro děti a mládež SPOD ČB v letech 2008–11 (absolutní hodnoty)

Z hodnot v grafu 1 je patrné, že k prudkému nárůstu výchovných problémů nezletilých došlo v rámci sledovaného období v roce 2009 (720 případů, tj. téměř 60% vzestup ve srovnání s rokem 2008). Významný pokles počtu případů pak nastal v roce 2011 – o 252 řešených výchovných problémů méně. Hodnota za rok 2011 (tj. 438) je dokonce nižší

než hodnota vykázaná v roce 2008 – 456 řešených případů. Pokud budeme sledovat vývoj počtu přestupků evidovaných v letech 2008–11, můžeme konstatovat, že po kontinuálním poklesu přestupků evidovaných v letech 2008–10 došlo v roce 2011 k nárůstu – meziroční nárůst (2010–11) činil cca 70 % – z hodnoty 25 na 43 přestupků.

Graf 2 Vybrané trestné činy spáchané dětmi a mladistvými v letech 2008–11 v územním obvodu České Budějovice (absolutní hodnoty)

Sledujeme-li vývoj vybraných trestných činů nezletilých, je zřejmé, že trestná činnost spáchaná v roce 2011 klesla oproti roku 2008 téměř o 25 %. Pokud bychom chtěli komparovat hodnoty v grafu 1 vykázané orgánem sociálně-právní ochrany dětí s hodnotami trestné činnosti nezletilých osob evidovaných Policejním prezidiem ČR (graf 2), je

nutné uvést, že tato čísla nejsou zcela porovnatelná, a to vzhledem k tomu, že oba uvedené orgány mapují trestnou činnost za jiné územní celky – v případě Policie ČR se jedná o územní obvod, v případě kurátorů jde o správní obvod obce s rozšířenou působností.

METODIKA

Pro optimální nastavení sociálních služeb na konkrétním území, které je výstupem rozvojového plánu sociálních služeb, je potřebné získat data nejen od adekvátních odborníků, kteří se problematikou sociálních služeb zabývají, ale především od poskytovatelů a uživatelů sociálních služeb a dále od obyvatel, kteří jsou součástí daného území. Právě získání dat od veřejnosti bývá náročnou etapou při tvorbě rozvojových plánů sociálních služeb. Cílem výzkumu bylo zjistit, jaká je potřebnost sociálních služeb na území SO ORP České Budějovice na základě dat získaných od veřejnosti (obyvatel žijících na tomto území) v kontextu dětí a mladistvých vykazujících rizikové chování.

Metodika pro získání dat od veřejnosti vycházela ze základních principů sociologického výzkumu z důvodu zajištění kompatibility a validity získaných dat. Zvolenou technikou sběru dat bylo dotazníkové šetření. Metodický postup pro zjišťování názorů veřejnosti na území SO ORP České Budějovice byl zvolen tak, aby byla zajištěna reprezentativnost výběrového souboru, což předpokládalo výběr osob reprezentujících veřejnost v SO ORP v několika úrovních. Reprezentativní vzorek veřejnosti představoval 1,5procentní zastoupení obyvatel SO ORP České Budějovice starších 18 let a nevyžívajících sociální služby. Počet osob v základním souboru vycházel z údajů ČSÚ o věkovém složení obyvatelstva v roce 2010 v SO ORP České Budějovice, základní soubor je pak zastoupen 128 849 obyvateli SO ORP staršími 18 let. Z tohoto důvodu se realizátoři dotazníkového šetření rozhodli pro distribuci 2 150 dotazníků pomocí 20 proškolených tazatelů a tazatelek se znalostí problematiky sociálních služeb. Vzorek byl ještě diferencován podle počtu obyvatel na území SO ORP České Budějovice

do dvou základních kategorií – obyvatelé města České Budějovice rozdělení do devíti městských oblastí (z důvodu specifčnosti některých městských oblastí, např. stárnoucí sídliště, střed města, sociálně vyloučené lokality apod.) a obyvatelé obcí mimo město České Budějovice, ale v SO ORP České Budějovice. Z počtu 2 150 osobně rozdaných a sebraných dotazníků bylo vráceno 2 058 dotazníků. Návratnost činila 96 %. Z počtu 2 058 dotazníků bylo vyřazeno pro nekompletnost 77 dotazníků. Celkový počet skutečně analyzovaných dotazníků tedy činil 1 981 exemplářů, což zajistilo adekvátní reprezentativnost vzorku.

Za účelem vyhodnocení informací získaných dotazníkovým šetřením byly použity základní statistické metody vhodné pro analýzu kategoriálních dat. V případě kategoriálních dat byly aplikovány adekvátní popisné charakteristiky, především modální kategorie, míra koncentrace spolu s jejími extrémními hodnotami pro daný znak a relativní četnost modální kategorie. V některých případech byla provedena i korespondenční analýza. Data byla zpracována v programu STATISTICA verze 9 CZ.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Z celkového počtu 1 981 respondentů bylo 1 176 žen (59,4 %) a 805 mužů (40,6 %). Základní popisné charakteristiky pro věk jednotlivých respondentů uvádí tabulka 1. Na základě výše uvedených popisných charakteristik lze říci, že průměrný věk respondentů činil cca 43 let. Nejmladšímu respondentovi bylo 18 let, naopak nejstarší respondent byl ve věku 93 let. Čtvrtina dotázaných osob byla mladších 28 let. Tři čtvrtiny dotázaných respondentů byly mladší 55 let.

Tabulka 1 Základní charakteristiky věku respondentů

Popisné statistiky	Minimum	První kvartil	Medián	Aritmetický průměr	Třetí kvartil	Maximum
Věk	18	28	42	43	55	93

Zdroj: Vyhodnocení dotazníkového šetření... (2012)

V analyzovaném souboru se vyskytlo celkem pět kategorií vzdělání. Za modální kategorii lze v případě analyzovaných dat považovat úplné střední vzdělání (948 osob). Naopak nejméně zastoupenou skupinou byly osoby bez základního vzdělání

(2 osoby). Provedená korespondenční analýza zachycuje vztah mezi vzděláním a věkem respondentů a prokázala se souvislost mezi věkem v kategoriích 45–60 let a 60–120 let a vzděláním v kategoriích vyučen/a v oboru, dále mezi věkem v kategorii

30–45 let a vzděláním v kategorii střední s maturitou. Souvislost byla prokázána také mezi věkovou kategorií 18–30 let a vzděláním v kategorii vysokolešské.

Místo bydliště bylo rozděleno do dvou základních kategorií – respondenti žijící ve městě České Budějovice a respondenti žijící v obcích mimo město České Budějovice, ale v SO ORP České Budějovice. 1 292 respondentů (65 %) bylo z města České Budějovice (z toho nejpočetněji zastoupené kategorie: 354 dotazovaných bylo ze sídliště Vltava, 303 ze sídliště Máj, 175 ze Suchého Vrbného, 166 z centra města, 86 z Pražského předměstí). Tabulka 2 uvádí četnosti pro bydliště „městských“ respon-

dentů, přičemž vystínované řádky vyznačují devět základních kategorií (oblastí) pro rozdělení města, tak jak byly nastaveny v dotazníku. Z celkového počtu dotázaných osob žilo v obcích mimo město České Budějovice 689 respondentů (35 % z výběrového souboru), ale v SO ORP České Budějovice (z toho nejpočetněji zastoupené kategorie: 293 dotazovaných bylo z Hluboké nad Vltavou, 72 z Lišova, 57 z Rudolfova, 49 z Dobré Vody u Českých Budějovic, 40 ze Štěpánovic). Ze 78 obcí, které jsou v SO ORP České Budějovice (mimo město České Budějovice), byli osloveni obyvatelé 57 obcí v SO ORP České Budějovice.

Tabulka 2 Četnosti pro bydliště „městských“ respondentů

Kategorie	Absolutní četnost	Relativní četnost	Kumulativní relativní četnost
Centrum	166	12,8	12,8
České Vrbné	3	0,2	13,0
Čtyři Dvory	1	0,1	13,1
Havlíčkova kolonie	3	0,2	13,3
Husova kolonie	1	0,1	13,4
Kněžské Dvory	1	0,1	13,5
Mladé	8	0,6	14,1
Na Zlaté stoce	1	0,1	14,2
Nemanice	9	0,7	14,9
Nové Hodějovice	28	2,2	17,1
Okolí Výstaviště	1	0,1	17,2
Okružní	1	0,1	17,3
Palackého náměstí	1	0,1	17,4
Pekárenská	3	0,2	17,6
Pohůrka	1	0,1	17,7
Pražské předměstí	86	6,6	24,3
Rožnov	67	5,2	29,5
Sídliště Máj	303	23,4	52,9
Sídliště Šumava	62	4,8	57,7
Sídliště Vltava	354	27,3	85,0
Suché Vrbné	175	13,7	98,7
Tylova	1	0,1	98,8
Vráto	13	1,0	99,8
Zavadilka	3	0,2	100,0

Pozn.: Vystínované řádky vyznačují devět základních kategorií pro rozdělení města.

Zdroj: Vyhodnocení dotazníkového šetření... (2012)

Korespondenční analýza zachycující vztah mezi bydlištěm (obyvatel města České Budějovice) a věkovými kategoriemi respondentů prokázala souvislost mezi věkovou kategorií 45–60 let a bydlištěm v kategorii Centrum, věková kategorie 30–45 let souvisela s místem bydliště na sídlišti Máj a souvislost byla prokázána také mezi věkovou kategorií 60–100 let a bydlištěm na Pražském předměstí.

Názory veřejnosti související s nejpálčivějšími sociálními problémy na území SO ORP České Budějovice

vice jsou zaznamenány v tabulce 3. Sociální problémy spatřují respondenti v následujících stěžejních oblastech: agresivní mládež, kriminalita, sociálně nepřizpůsobiví občané, nevhodné zacházení s občany s postižením a seniory, nezaměstnanost, nedostatečný počet mateřských škol, rasistické projevy. Celkem se k této otázce vyjádřilo 1 587 (80 %) osob, přičemž tyto měly možnost zaškrtnout více odpovědí.

Tabulka 3 Nejpálčivější sociální problémy na území SO ORP České Budějovice

Kategorie	Absolutní četnost	Relativní četnost
Agresivní mládež, uživatelé drog, sociálně nepřizpůsobiví občané	1 210	76,2
Kriminalita	945	59,5
Nevhodné zacházení s občany s postižením a seniory	675	42,5
Nezaměstnanost	360	22,7
Nedostatečný počet mateřských škol	133	8,3
Rasistické projevy	67	4,2
Doprava, kulturní vyžití, špatná dostupnost služeb mimo ČB	14	0,9
Nedostatek bytů, odstavená auta, nedostatek veřejných umýváren	4	0,3
Morálka, mezilidské vztahy	4	0,3

Zdroj: Vyhodnocení dotazníkového šetření... (2012), vlastní výpočty

S ohledem na značnou variabilitu odpovědí s volným koncem bylo provedeno kolapsování některých kategorií odpovědí v rámci položené otevřené otázky. Následně byla sestrojena tabulka četností pro různé oblasti v SO ORP České Budějovice. Zde šlo konkrétně o nejpálčivější sociální problémy, tak jak je pociťují respondenti v souvislosti s místem jejich bydliště. Názory respondentů na stěžejní sociální problémy jsou ovlivněny lokalitou, ve které respondent žije. Na tento fakt poukazují také autorky Kozlová a Klufová (2012), které zmiňují faktory ovlivňující sociální fungování; kromě vzdělání, zaměstnání, sociální politiky, kriminality sem zařadily právě také faktor lokality bydlení. Autoři Staffová et al. (2008) upozorňují, že jedinec vykonává aktivity, které jsou pro něj důležité ve vztahu k sociálnímu prostředí.

Z analýzy výsledků je patrné, že u respondentů žijících na velkých sídlištích v Českých Budějovicích

jsou nejčastěji zmiňované jako nejpálčivější sociální problémy následující kategorie: agresivní mládež, kriminalita, sociálně nepřizpůsobiví občané, nevhodné zacházení s občany s postižením a seniory, nezaměstnanost, nedostatečný počet mateřských škol. Tabulka 4 uvádí detailnější rozbor názorů respondentů na nejpálčivější sociální problémy v obci v závislosti na vybraných lokalitách (v rámci města Českých Budějovic, ale i „mimobudějovických“ měst a obcí). Součástí vyhodnocení dat bylo provedení korespondenční analýzy, která prokázala vztah mezi kategorizovaným věkem respondentů a jejich názorem na nejpálčivější sociální problém v obci. Mezi věkovou kategorií 30–45 let a kategorií nedostatečný počet mateřských škol je patrná souvislost, stejně tak je zřejmý vztah mezi věkovou kategorií 45–60 let a kategorií agresivní mládež, uživatelé drog, sociálně nepřizpůsobiví občané.

Tabulka 4 Nejpalčivější sociální problémy ve vybraných lokalitách SO ORP České Budějovice (absolutní četnost)

SO ORP České Budějovice	Centrum ČB	Pražské předměstí	Sídliště Máj	Sídliště Vltava	Sídliště Šumava	Obce mimo město ČB
Agresivní mládež, uživatelé drog, sociálně nepřízniví občané	149	70	278	249	59	405
Kriminalita	134	59	264	146	44	298
Nevhodné zacházení s občany s postižením a seniory	81	75	112	158	53	196
Nezaměstnanost	45	37	154	63	21	40
Nedostatečný počet mateřských škol	15	9	27	32	12	38

Zdroj: Vyhodnocení dotazníkového šetření... (2012), vlastní výpočty

Stěžejním problémem se jeví výskyt agresivní mládeže a kriminality ve všech vybraných lokalitách. Tato skutečnost je alarmující zejména na sídlištích Máj a Vltava. S uvedenými výsledky vztahujícími se k sídlišti Máj koresponduje také tvrzení Kozlové a Klufové (2012), které uvádějí, že rizikové chování dětí a mládeže na sídlišti Máj má stoupající tendenci. Ze zprávy mapující specifické cílové skupiny na území Českých Budějovic (Mapování a monitoring..., 2009) vyplývá, že počet událostí v kontextu s rizikovým chováním dětí a mladistvých na sídlišti Máj, při kterých zasahovala městská policie, převyšuje průměr zásahů města České Budějovice. Kraus a Bělík (2011) docházejí k závěru, že nárůst sociálně deviantního chování nezletilých dětí souvisí s větší sociální diferenciací patrnou právě v lokalitách ohrožených sociálním vyloučením. Tuto skutečnost vysvětlují tím, že z těchto lokalit dochází k odlivu střední vrstvy – nositelky společenských norem. Na území nefunguje v plném rozsahu systém sociální kontroly, který je jednou ze složek sociálního fungování. Na důležitost sociálního fungování jako prevence nežádoucích sociálních jevů v kontextu sociálního rozvoje upozorňuje také Pestieau (2006). Autoři doporučují podpořit realizaci preventivních činností na problémových územích prostřednictvím specifických sociálních služeb, jakými jsou například nízkoprahová zařízení nabízející program pro volný čas dětí a mládeže, terénní programy realizující depistáž dětí a mládeže ohrožených sociálněpatologickými jevy či sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. V souvislosti s prezentovaným výskytem výchovných problémů, přestupků a trestné činnosti nezletilých osob (grafy 1 a 2) je evidentní, že existence jediného

poskytovatele sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi na území SO ORP České Budějovice, na kterou poukazují Novotný a Francová (2012), není dostatečná. Preventivní činnost předpokládá také participaci samosprávy v oblasti provozování dětských hřišť, které podle Kunclové et al. (2010) neslouží pouze k využití volného času, ale přispívají k řádnému fyzickému, psychickému a sociálnímu vývoji dítěte.

Autoři příspěvku se rovněž ztotožňují s názory Hoferkové a Šimkové (2012), že navzdory všem snahám zainteresovaných subjektů nelze stávající systém prevence považovat za efektivní zejména z důvodu absence koordinace a komplexnosti. Na všech úrovních veřejné správy jsou sice nastaveny mechanismy umožňující spolupráci, ty jsou však uplatňovány a používány často jen formálně nebo v minimální míře.

ZÁVĚR

Výsledky z dotazníkového šetření signalizují výrazné problémy právě u skupiny dětí a mladistvých. Jako vhodné řešení podpory realizace preventivních aktivit se nabízejí adekvátní služby sociální prevence, které jsou součástí sítě sociálních služeb. Proces zavádění nových mechanismů a strategií k rozvoji oblasti prevence by měl být nepřetržitý. Důležité je však také jejich následné funkční včlenění do životní reality. Při plánování sociálních služeb je tudíž potřebné respektovat specifika území, potřeby uživatelů sociálních služeb a názory obyvatel daného území. S ohledem na prezentované výsledky se jako absentující jeví některé terénní a ambulantní služby pomáhající předejít vzniku sociálněpatologických jevů u dětí a mladistvých osob.

* Tento příspěvek vznikl za finanční podpory Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a ze státního rozpočtu ČR. Název projektu: Rozvojový plán sociálních služeb České Budějovice CZ.1.04./3.1.03/65.00036.

Vysvětlivky

- ¹ Jde o zařízení poskytující ambulantní, popřípadě terénní služby osobám ohroženým závislostí na návykových látkách. Cílem služby je snižování sociálních a zdravotních rizik spojených se zneužíváním návykových látek.
- ² Jedná se o zařízení, která poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby dětem a osobám ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy. Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Služba může být poskytována osobám anonymně.
- ³ Terénní programy jsou terénní služby poskytované osobám, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Služba je určena pro problémové skupiny osob, uživatele návykových látek nebo omamných psychotropních látek, osoby bez přístřeší, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách a jiné sociálně ohrožené skupiny. Cílem služby je tyto osoby vyhledávat a minimalizovat rizika jejich způsobu života. Služba může být osobám poskytována anonymně.
- ⁴ Jedná se o terénní služby poskytované osobám s chronickým duševním onemocněním a osobám závislým na návykových látkách, které absolvovaly ústavní léčbu ve zdravotnickém zařízení nebo ambulantní léčbu či se jí podrobují, nebo osobám, které abstinují.
- ⁵ Jde o terénní, případně ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, jehož vývoj je ohrožen v důsledku dopadu dlouhodobé krizové sociální situace, kterou rodiče nedokážou sami bez pomoci překonat, a existují tu další rizika ohrožení jeho vývoje.
- ⁶ Správní obvod obce s rozšířenou působností České Budějovice.

LITERATURA

1. Bednářová Z, Pelech L (2003) Slabikář sociální práce na ulici: supervize, streetwork, financování. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-148-8.
2. Havlíková J, Hubíková O (2007). Význam komunitního plánování sociálních služeb při řešení problému sociální exkluze na lokální úrovni. Sociologie. 39/1: 5–28.
3. Havrdová E (ed.) (2007). Tvorba a realizace projektu prevence kriminality mládeže: studijní materiál pro projekt vzdělávání poskytovatelů sociálních služeb v oblasti prevence kriminality a sociálního začlenění mládeže. Praha: Centrum pro veřejnou politiku. ISBN 978-80-239-9950-1.
4. Hoferková S, Šimková E (2012). Systém prevence sociálněpatologických jevů ze strany veřejné správy. Prevence úrazů, otrav a násilí. České Budějovice. VIII/1: 66–74. ISSN 1801-0261.
5. Horecká M (2010). Prevence rizikového chování a prevence kriminality na úrovni města. Rigorózní práce. Katedra sociální práce a sociální politiky. Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity. Vedoucí práce Lucie Kozlová, 262 s.
6. Kozlová L (2011). Metodika: Rozvojový plán sociálních služeb České Budějovice. České Budějovice: Magistrát města České Budějovice, 20 s.
7. Kozlová L, Klufová R (2012). Sociálně prostorové nerovnosti v ohrožené lokalitě sídliště Máj v Českých Budějovicích. In Fórum sociální politiky. Praha: ÚPSV. 6/3: 25–29. ISSN 1802-5854.
8. Kraus B, Bělík, V (2011). Trendy preventivně výchovného působení v současné škole. In Prevence úrazů, otrav a násilí. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta JU. VII/1: 62–67. ISSN 1801-0261.
9. Kunclová R, Drábová M, Švancarová A (2010). Zmapování stavu dětských hřišť s ohledem na bezpečnost a prevenci dětských úrazů. In Prevence úrazů, otrav a násilí. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta JU. VI/1: 34–43. ISSN 1801-0261.
10. Mapování a monitoring specifických cílových skupin: exkluze (2009). Pansophia. České Budějovice: Magistrát města České Budějovice, 37 s.

11. Matoušek O, Matoušková A (2011). *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality a mládeže*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-825-8.
12. Matoušek a kol. (2003). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-548-2.
13. Miovský M, Zapletalová J (2006). *Centrum adiktologie. Rizikové chování*. [online] [cit. 2012-09-10]. Dostupné z URL: <<http://www.adiktologie.cz/articles/cz/70/154/Rizikove-chovani.html>>
14. *Národní koncepce rodinné politiky (2005)*. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, s. 4. [online] [cit. 2012-09-25]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf
15. Novotný A, Francová H (2012). *Analytická část rozvojového plánu sociálních služeb České Budějovice: verze 03*. České Budějovice. [online] [cit. 2012-10-01]. Dostupné z: http://rpss.c-budejovice.cz/cz/aktivity/Documents/Analytick%C3%A1%20%C4%8D%C3%A1st%20RPSS%20%C4%8CB_FINAL.pdf
16. Pestieau P (2006). *The Welfare State in the European Union: Economic and Social Perspectives*. New York: Oxford. ISBN 0-19-926101-6.
17. Staffová Z, Velemínský M, Zimmelová P (2008). *Dítě se zdravotním postižením*. In: Velemínský M, Studenovský P (eds.). *Rukověť pro poskytovatele a zadavatele sociálních služeb v oblasti problematiky dětí a mládeže*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta JU. ISBN 978-80-7394-064-5.
18. *Strategie prevence rizikového chování dětí a mládeže Jihočeského kraje na období 2012–2014 (2012)*. Jihočeský kraj. [online] [cit. 2012-09-15]. Dostupné z: http://www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par%5Bid_v%5D=1363&par%5Blang%5D=CS
19. Tomášek J (2010). *Úvod do kriminologie*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2982-4.
20. Varvažovská P (2008). *Význam neziskových organizací v oblasti sociálních služeb*. *Kontakt – supplement: České Budějovice*. X/1: 85–88. ISSN 1212-4117.
21. *Vyhodnocení dotazníkového šetření mezi veřejností ve městě České Budějovice a obcích ve Správním obvodu obce s rozšířenou působností České Budějovice (2012)*. Pansophia. České Budějovice: Magistrát města České Budějovice, 34 s.
22. *Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje Jihočeského kraje v roce 2010 (2011)*. ČSÚ Jihočeský kraj. [online] [cit. 2012-09-15]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t>
23. *Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění*.

✉ **Kontakt:**

Mgr. Hana Francová, Ph.D., Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce
E-mail: francova@zsf.jcu.cz